

İSKİLİPLİ MEHMED ÂTİF EFENDİ (1875-1926)

Türk din âlimi ve yazarı.

İskilip'in Tophane (Toyhane) köyünde doğdu. Babası, Akkoyunlu aşireti beylerinden ve İmamogulları'ndan Mehmed Ali Ağa, annesi Mekke-i Mukerreme'den göç etmiş Benî Hattâb aşireti şeyhlerinden, Kartaldağ yaylasında medfun Arap Dede adıyla şöhret bulmuş şeyhin torunu Nazlı Hanım'dır.

Altı aylıkken öksüz kalan Mehmed Âtîf dedesi Hasan Kethüdâ tarafından büyütüldü. İlk dinî bilgileri köyündeki hocalardan aldı. İskilip'te müderrislik yapan Hoca Abdullah Efendi'den bir süre ders okuduktan sonra ailesinin muhalefetine rağmen ilim tahsili amacıyla İstanbul'a gitti. Burada öğrenimine devam ederken bir yandan da geçimini sağlamaya çalıştı. 1902'de medrese tahsilini bitirdi ve aynı yıl açılan ruûs imtihanına girerek "İstanbul müderrisliği"ni kazandı; ertesi yıl Fâtih Camii'nde ders vermeye başladı. Bu arada İstanbul Dârülfünunu İlâhiyat Fakültesi'nden 1905'te mezun olarak Kabataş Lisesi Arapça öğretmenliğine tayin edilen Âtîf Efendi, Meşihat-ı İslâmiyye Dairesi'nde bulunan dersiâmların mağduriyetini giderme konusunda yaptığı çalışmalar üzerine şeyhülislâm tarafından Bodrum'a sürüldü; oradan da Kırımlı İbrâhim Tâli Efendi'nin pasaportu ile Kırım'a geçti. Kırım'dan Varşova'ya kadar giden Âtîf Efendi, II. Meşrutiyet'in ilânından bir hafta önce İstanbul'a döndü. 1910'da medâris müfettişliğine getirildi. Bu arada *Sebilürreşad* ve *Beyânülhak*'ta yazılar yazdı. Donanma Cemiyeti yararına kaleme aldığı *Nazar-ı Şeriatte Kuvve-i Berriyye ve Bahriyye'nin Ehemmiyet ve Vücûbu* adlı eseri dolayısıyla takdîrname aldı.

31 Mart Vak'ası'nda bir hafta tutuklu kalan Mehmed Âtîf Efendi, Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesi (1913) olayında dahil olduğu gerekçesiyle Sinop'a sürüldü. Çorum, Boğazlıyan ve Sungurlu'da yaklaşık bir buçuk yıl kadar sürgün hayatı yaşadıkten sonra İstanbul'a döndü. Her iki olaydan sonra da resmî makamlar bir yanlışlığa kurban gittiğini, suçlu olmadığını anlaşıldığını ifade etmişlerdir (Ebül'ulâ Mardin, II-III, 970). Dört yıl görev alamadı. 1918'den sonra Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi kısm-ı âlî tefsîr-i şerif ve

Medresetü'l-kudât'ta hikmet-i teşriyye müderrisliğine tayin edildi. 1 Ocak 1919'da da İbtidâ-i Dâhil Medresesi umum müdürlüğü idarî görevine getirildi.

19 Şubat 1919'da Mustafa Sabri Efendi'nin başkanlığında kurulan Müderrisîn Cemiyeti'nin ikinci başkanlığına tayin edildi. Cemiyet, 24 Kasım 1919'da genel kurul toplantısında alınan karar gereğince Teâlî-i İslâm Cemiyeti adını aldı ve Mustafa Sabri Efendi'nin şeyhülislâmlık makamına tayini üzerine başkanlığa Âtîf Efendi getirildi. Cemiyet, ilk olarak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini protesto eden bir beyannâme yayımladı. İskilipli, işgal kuvvetlerine ve yeni bir tehlike olarak ortaya çıkan Bolşevizm'e karşı olan beyannâmelere de imza attı. Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde şubeleri açılan Teâlî-i İslâm Cemiyeti pek çok kitap bastırarak dağıttı ve köylü çocuklarının bilgilendirilmelerine öncülük etti, ayrıca bir ilmihal ile İslâm tarihi kitabı hazırlattı.

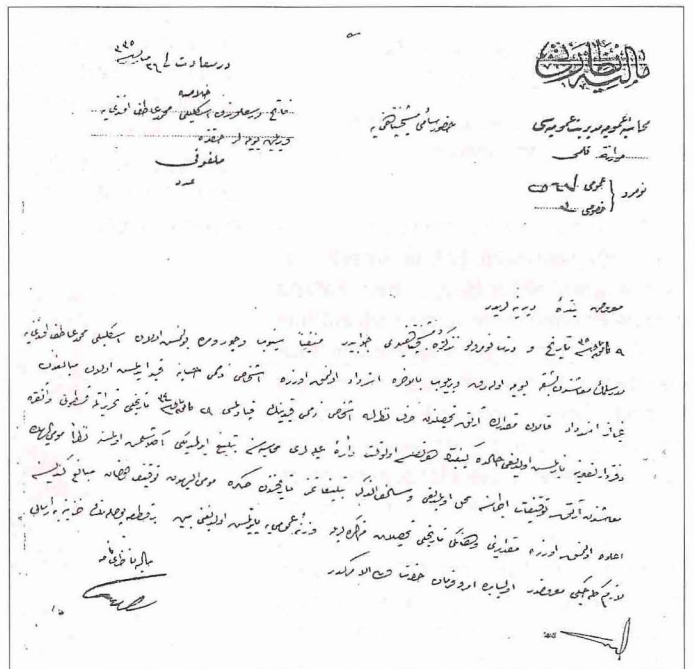
1922 yılı Ramazanında huzur derslerine muhatap olarak katılan Âtîf Efendi, *Alemdar* ve *Mahfil* gibi gazete ve dergilerde yazılar yazdı. Cenab Şahabeddin, Ömer Rıza (Doğrul) ve Süleyman Nazif ile itikadî ve fikhî konularda kalem münakaşalarına girişti. Bu arada İstiklâl Savaşında işgal güçlerine karşı mücadele verdi.

1924'te yazıp Maarif Vekâleti'nin ruhsatı ile bastırıldığı *Frenk Mukallidliği* ve

Şapka adlı risâlesi yüzünden şapka kanununa muhalefetten dolayı 7 Aralık 1925'te tutuklandı ve Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından Giresun'a sevk edildi. Ankara İstiklâl Mahkemesi Of, Erzurum, Rize vb. yörelerdeki şapka kanununa aykırı hareketlerle ilgisi olup olmadığını araştırdı. Söz konusu eserini, ilgili kanunun çıkmasından yaklaşık bir buçuk yıl önce yazmış olması ve suçunun sabit görülmemesi üzerine berat ettiyse de serbest bırakılmayarak İstanbul'a getirildi, oradan da tekrar Ankara'ya gönderildi. 1926 yılı başlarından itibaren Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından tutuklu olarak yargılandı. Savcı Necip Ali'nin (Küçük) iddia makamı olarak istediği üç yıllık kürek cezasına karşılık mahkeme heyetince idama mahkûm edildi. 4 Şubat 1926'da Ankara'da eski meclis binası yakınındaki Karaoğlan Çarşısı'nda Babaeski müftüsü Ali Rızâ Efendi ile beraber idam edildi (ayrıca bk. İSTİKLÂL MAHKEMELE- Rİ).

Başlıca eserleri şunlardır: *Nazar-ı Şeriatte Kuvve-i Berriyye ve Bahriyye'nin Ehemmiyet ve Vücûbu* (İstanbul 1326); *Muînü't-talebe* (İstanbul 1326); *Medeniyyet-i Şer'iyye ve Terakkiyât-ı Dîniyye* (İstanbul 1329; *Şeriat Medeniyyeti*, s. nşr. Sadık Albayrak, İstanbul 1975); *Mir'âtü'l-İslâm* (İstanbul 1332); *İslâm Yolu* (İstanbul 1338; *Yeni İlmihal: İslâm Yolu*, s. nşr. S. Hüküm, İstanbul 1991); *Tesettür-i Şer'i* (İstanbul 1339); *İslâm Çığı-*

İskilipli
Mehmed
Âtîf Efendi'nin
tahakkuk eden
yevmiyeleri
hakkında
Maliye
Nezâreti'nden
seyhülislâmlık
makamına
gönderilen
26 Mart 1335
tarihli yazı

rı (İstanbul 1339); *Dîn-i İslâm'da Men'-i Müskirât* (İstanbul 1340); *Frenk Mukallidliği ve Şapka* (İstanbul 1340; s. nşr. Ömer Faruk, İstanbul 1994). *Frenk Mukallidliği ve Şapka*, *Dîn-i İslâm'da Men'-i Müskirât ve Mir'âtü'l-İslâm* adlı eserleriyle *Sebilürreşad*, *Beyânü'l-Hak*, *Mahfil* ve *Alemdar*'da çıkan bazı yazıları bir araya getirilerek *Frenk Mukallidliği ve İslam* adıyla Sadık Albayrak tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1976). Ayrıca *Frenk Mukallidliği ve Şapka*'nın dışındaki bütün eserleri ve yazıları *İskilipli Âtîf Hoca Nasıl İdam Edildi?* (İskilipli Âtîf Efendi ve Tüm Eserleri; haz. Sadık Hocaoglu, İstanbul, ts.) ve yazma halindeki *Mültekâ* tercümesi *İslâm Fıkıhı* altında yeni harflerle neşredilmiştir (I-VI, haz. Mümtaz Habip Güven – Abdullah Sivridağ, İstanbul 1994).

BİBLİYOGRAFYA :

İlmiye Sahnâmesi, İstanbul 1334, s. 130, 175; *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları - 1926* (haz. Ahmed Nedim), İstanbul 1993, s. 109-115; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, İstanbul 1966, II-III, 969-976; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1980, III, 114-115; Er-gün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Ankara 1982, s. 318-319; İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, İstanbul 1986, II, 382-383, 385-386; a.mlf., "Mehmed Atîf Efendi (İskilipli)", *TDEA*, VI, 199; Tâhirülmevlevî, *Matbuat Alemi*ndeki *Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri* (haz. Sadık Albayrak), İstanbul 1990, s. 63, 67-70, 176, 192, 194, 204, 211-214, 220-223, 225, 284-285, 298 vd.; 321-322; A. Turan Alkan, *İstiklâl Mahkemeleri*, İstanbul 1993, s. 81-82.

SADIK ALBAYRAK

İSKİT, Server Rifat

(1894-1975)

Gazeteci, yazar, basın tarihçisi
ve yayıncı.

8 Nisan 1894'te İstanbul'da Otakçıbaşı'nda dünyaya geldi. Babası emekli yüzbaşı Mehmet Rifat Bey, annesi Fatma Hasene Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Eyüp'te Maşrık-ı Füyûzât Mektebi'nde tamamladı (Ağustos 1909). Vefa İdâdisi son sınıfında iken bir an önce hayatını kazanma mecburiyetinden dolayı imtihanla Tatbîkât-ı Baytariyye Mektebi'ne girdi. Buradan mezun olduktan sonra (Temmuz 1913). Muş Sancağı Tatbîkât-ı Baytariyye memurluğuna tayin edildi. I. Dünya Savaşı'nda ihtiyat baytar mülâzım-ı sânilîği rütbesiyle çağrıldığı askerliğinin büyük bir kısmı Kafkas cephesinde geçti. 1919'da

terhis edildikten sonra bir süre açıkta kaldıysa da Millî Mücadele'nin başlaması üzerine tekrar İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek önce Karaman'da (Eylül 1919 – Ocak 1922), ardından Konya'da (Şubat 1922 – Eylül 1923) merkez muavin baytarlığı görevlerinde bulundu.

Server İskit'in basın dünyasına girişi, Mayıs 1924'te Konya Vilâyeti Matbaası müdürlüğü göreviyle başladı. 1926'da Antalya Ticaret ve Sanayi Odası başkâtipliğini takiben Ankara'da Matbuat Umum Müdürlüğü'nün neşriyat şubesinde muharrir (1926-1927), buradan ayrıldıktan sonra da bir süre *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde musahhih olarak çalıştı. Ankara Şehremâneti'nde muhamminlik (1931), *Yeni Asır* gazetesinde yazarlık (1931-1933) yaptı. Ardından Matbuat Umum Müdürlüğü'ndeki görevine döndü (1934-1944). Bunu İstanbul Mıntika Müdürlüğü'ndeki görevi takip etti (1944). 1954'te emekliye ayrıldı. Son yıllarını kendi adıyla kurduğu İskit Yayınevi'nin faaliyetleriyle geçiren Server İskit 18 Nisan 1975'te İstanbul'da öldü ve Sahrayıcedid Mezarlığı'na defnedildi.

Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânıyla kısmen serbest bir ortamda tekrar gelişmeye başlayan basın faaliyeti, birçokları gibi Server İskit'e de yazı hayatına girme imkânı vermiştir. Vefa İdâdisi'nde henüz talebe iken *Gıdık* adlı bir mizah dergisinde karikatür çizerek Bâbîâlî'ye ilk adımını atan ve 1913'te görevli olarak gittiği Muş'ta *Peyâm* gazetesinin muhabirliğini yapan İskit, I. Dünya Savaşı sırasında *Kayseri Vilâyet Gazetesi*'nde (1916), yazılar yazdı. Ancak gazetecilik hayatındaki ilk büyük tecrübeyi Konya'da yayımlanmakta olan *Babalık* gazetesinde kazandı (1921-1924). Bir süre sonra Talat Mustafa ile birlikte *Ankara* gazetesini çıkardı (elli dokuz sayı, Ocak-

Mart 1927). Sırasıyla *Hâkimiyet-i Milliye*, *Son Posta*, *Yeni Asır*, *Milliyet*, *Ankara Postası*, *Yedigün*, *Ülkü*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Hürriyet* ve *Yeni Gazete*'de muhabir, mizah yazarı, sekreter ve yazar olarak çalıştı.

Server İskit'in 1944 yılında İstanbul'da kurduğu İskit Yayınevi neşrettiği ansiklopedi, dergi ve kitaplarla Türk kültür hayatına önemli katkılarda bulunmuştur. Burada ilk olarak her maddesini sahanın mütehassıslarına yazdırdığı *Aylık Ansiklopedi*'yi çıkarmıştır. Yayınevinin çıkardığı *Resimli Tarih Mecmuası* ile (Mayıs 1950 – Aralık 1956 arasında seksen dört sayı) *Resimli Yeni Tarih Dergisi* (Ocak 1957 – Eylül 1960 arasında kırk beş sayı) Türkiye'deki aylık popüler tarih dergilerinin ilklerindendir. Bunlardan özellikle birincisinde yakın tarihe dair hâtırat türünden neşriyat dikkati çekmektedir. Server İskit'in Osman Eti ile beraber kaleme aldığı *Genç Müslümanın Kitabı* (İstanbul 1947) İskit Yayınevi'nin ilk kitabıdır. Yayımlanan diğer önemli eserler arasında İbrahim Alâeddin Gövsa'nın hazırladığı, onun vefatı üzerine bir heyet tarafından tamamlanan *Resimli Yeni Lugat ve Ansiklopedi* ile (I-V, İstanbul 1947-1954) ilk dört cildi Mustafa Cezar'ın başkanlığındaki bir heyetin hazırladığı, *Resimli Yeni Tarih Dergisi*'nin eki olarak verilen, son iki cildi ise Midhat Sertoğlu tarafından yazılarak müstakil bir kitap halinde de yayımlanan *Mufasssal Osmanlı Tarihi*'dir. Yayınevinin diğer neşriyatı arasında Kâmil Kepeci'nin *Tarih Lugatı* ile (İstanbul 1952) büyük ölçüde bundan faydalanan Midhat Sertoğlu'nun *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* (İstanbul 1958) yer almaktadır.

Eserleri. 1. Dünya Matbuatına Bir Bakış (İstanbul 1935). Türkiye dahil olmak üzere belli başlı dünya ülkelerinde yayımlanan gazeteler hakkında derli toplu bilgilerin verildiği, imzasız yayımlanan bu eserin Server İskit tarafından Burhan Belge, Sadri Ertem ve Emin Erim'le birlikte yazıldığı bilinmektedir. **2. Birinci Basın Kongresi** (İstanbul 1936). 25-27 Mayıs 1935'te Ankara'da toplanan kongrenin zabıtları ile gazetelerde kongreye dair çıkan haberlerden meydana gelmektedir. **3. Husûsî İlk Türkçe Gazetemiz Tercümân-ı Ahvâl ve Ağâh Efendi** (Ankara 1937). **4. Türkiye'de Matbuat Rejimleri** (İstanbul 1939). Basın ve yayın hakkındaki her türlü mevzuatı, Meclis-i Meb'û-

Server
Rifat
İskit